

Prof. UKSW dr hab. Grzegorz Łęcicki

dyrektor Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa,
kierownik Katedry Teologii Środków Społecznego Przekazu i Edukacji Medialnej,
Wydział Teologiczny,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Krzysztofa Gryza
pt. *Środki społecznego przekazu w ewangelizacji*
na przykładzie Archidiecezji Częstochowskiej w latach 2001-2021.
Studium teologiczno-pastoralne

1. Uwagi wstępne

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska ks. Krzysztofa Gryza, kapłana z archidiecezji częstochowskiej, została napisana na seminarium prowadzonym w Katedrze Teologii Praktycznej - na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu - pod kierunkiem ks. prof. UMK dr. hab. Zbigniewa Zaremskiego. Praca liczy 390 stron. Jej strukturę, poprzedzoną naturalnie spisem treści i wykazem skrótów, stanowi: wstęp, cztery rozdziały, zakończenie oraz bibliografia; dodatkowe informacje metodologiczno-warsztatowe zawiera syntetyczny aneks.

2. Aktualność i oryginalność tematu

W trzeciej dekadzie XXI wieku truizmem wydaje się przekonywanie o decydującym znaczeniu środków społecznego przekazu i ich dominującej roli w niemal wszystkich wymiarach życia indywidualnego i społecznego. Znamiennym symbolem ewolucji rozumienia determinującego wpływu mediów było nazywanie ich najpierw czwartą władzą, następnie sygnalizowanie zjawiska swoistej mediokracji, by potem określić je mianem swego rodzaju współczesnej religii (zob. J. Braun, *Potęga czwartej władzy*, Warszawa 2005, s.5).

Postulat posługiwania się środkami społecznego przekazu jako narzędziami ewangelizacji stanowi oczywisty dezyderat szczególnie w aktualnej epoce gwałtownego rozwoju tzw. nowych mediów, czyli mediów społecznościowych, tworzących nowe formy, struktury i modele komunikacji. Kościół, coraz uważniej analizujący problemy komunikacji medialnej i śledzący fenomen kolejnych wynalazków w dziedzinie środków społecznego przekazu zarówno pod kątem ich wpływu na obyczajowość, mentalność, moralność, kulturę, cywilizację, jak i przydatności do realizacji misji ewangelizacyjnej, sprecyzował w XX i XXI wieku oryginalną doktrynę medialną i rozwinął teologię komunikacji i mediów, zwaną dawniej tradycyjnie w Polsce teologią środków społecznego przekazu i łączona niekiedy z teologią praktyczną. Mimo dominującej roli mediów we współczesnym świecie i pogłębianej refleksji teologiczno-medialnej nadal teologia komunikacji bywa jednak niezauważana (zob. A. Napiórkowski, *Teologie XX i XXI wieku*, Kraków 2016). Każde więc studium wpisujące się w nurt badań teologiczno-medialnych o charakterze teologiczno-praktycznym i odnoszące się do czasów najnowszych stanowi opracowanie cechujące się dużą aktualnością. O oryginalności zagadnienia analizowanego przez Ks. Doktoranta świadczy podjęty temat, czyli media archidiecezji częstochowskiej jako narzędzia ewangelizacji w latach 2001-2021.

3. Treść rozprawy i ocena merytoryczna

W obszernym wstępie Autor syntetycznie opisał fenomen komunikacji zarówno w perspektywie teologicznej, jak i medioznawczej. W dłuższym, dokładniejszym wywodzie przedstawił rozmaite koncepcje teologii mediów i komunikacji oraz relacje wobec zasadniczego nurtu teologii, a także jej subdyscyplin. Dbając o precyzję pojęć zdefiniował media i pojęcie ewangelizacji, uzasadnił wybór ram chronologicznych, jasno ukazał cel pracy, czyli badanie sposobu realizacji misji ewangelizacyjnej przez media archidiecezji częstochowskiej w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. Przedstawił także cele dodatkowe, a mianowicie prezentację ewolucji instytucji medialnych Kościoła częstochowskiego. Krótko opisał metodę badawczą oraz wyjaśnił sposób doboru i liczbę badanych mediów katolickich (nie tylko podległych władzom archidiecezji, ale i innych funkcjonujących na jej terenie, np. jasnogórskich). Po

wyliczeniu podstawowych źródeł teologicznych przedstawił strukturę dysertacji i zawartość poszczególnych rozdziałów. Zakończeniem wstępu uczynił wyliczenie metod badawczych charakterystycznych dla poszczególnych rozdziałów.

Rozdział pierwszy ocenianej dysertacji poświęcony został nauczaniu Kościoła na temat środków społecznego przekazu. Doktorant przypomniał nauczanie papieży (od Grzegorza XVI do Benedykta XVI), zasadnicze przesłanie soborowego dekretu *Inter mirifica* oraz instrukcji ogłaszanych przez Papieską Radę ds. Środków Społecznego Przekazu. Omówił również tematykę medialną zawartą w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* i *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Zasygnalizował odniesienia do kwestii medialnych w wybranych dokumentach innych kongregacji watykańskich oraz w nowym polskim *ratio studiorum* odnoszącym się do formacji kleryckiej i uwzględniającym (wreszcie!) problematykę medialną.

Osobny podrozdział poświęcił nauczaniu Kościoła w Polsce o mass mediach, szczególnie komunikatom polskich biskupów ogłaszanych od 1975 r. do 1994 r. na Dzień Środków Społecznego Przekazu, problematyce medialnej zawartej w dokumentach II Synodu Plenarnego oraz wypowiedziach przewodniczących Rady ds. Środków Społecznego Przekazu przy Konferencji Episkopatu Polski, a także innych jego dokumentach.

W kolejnym podrozdziale dokładnie omówił nauczanie biskupów częstochowskich o mediach, począwszy od bp. Teodora Kubiny, a skończywszy na abp. Wacławie Depo, będącym przez 10 lat (2012-2022) przewodniczącym Rady ds. Środków Społecznego Przekazu przy Konferencji Episkopatu Polski. Przypomniał również doktrynę medialną II Synodu Diecezji Częstochowskiej.

Rozdział drugi ocenianej pracy dotyczy rozumienia i postulatu ewangelizacji w nauczaniu Kościoła posoborowego. Doktorant przypomniał najpierw ewolucję pojęcia ewangelizacji, jej istotę, następnie omówił zagadnienie nowej ewangelizacji, a potem przedstawił kwestię ewangelizacji poprzez media. Pojęcie ewangelizacji wyjaśnił w odniesieniu do terminu apostołstwa oraz misji. Przedstawił posoborowe nauczanie papieży - od Pawła VI do Franciszka - ukazujące różne aspekty ewangelizacji; w tej perspektywie słusznie podjął również kwestię pojęcia kerygmatu.

Po omówieniu zagadnienia ewangelizacji jako podstawowej formy realizacji misji Kościoła ks. Krzysztof Gryz ukazał ideę nowej ewangelizacji jako szczególną misję oraz zadanie Kościoła XXI w. w środowiskach neopogańskich. Przypomniął, że autorem pojęcia *nowa ewangelizacja* był Jan Paweł II i że tym określeniem posługiwali się jego następcy: Benedykt XVI i Franciszek, a także polski hierarcha, abp G. Ryś. W kolejnym podrozdziale Doktorant szeroko omówił kwestię wykorzystania mediów w dziele ewangelizacji; problem ten ukazał zarówno w perspektywie nauczania papieskiego oraz soborowego, jak i dokumentów Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu. Akcentując pojawienie się nowych mediów, będących efektem rozwoju Internetu, podkreślił aktualne zjawisko ekspansji rzeczywistości wirtualnej prowadzącej do powstania cyfrowego kontynentu także wymagającego ewangelizacji, do której usilnie wzywali papieże XXI wieku.

Dwa pierwsze rozdziały omawianej pracy ks. Krzysztofa Gryza mają raczej charakter odtwórczy; przedstawiają bowiem problematykę już w większości dobrze znaną i opisaną w literaturze fachowej, teologiczno-medialnej. Synteza przedstawiona przez Doktoranta nie pozbawiona jest jednak cech oryginalnych i nowych treści. Istotną zaletą tej pierwszej części, będącej swoistym fundamentem teoretycznym przyszłych analiz, jest przedstawienie nauczania polskich biskupów i Kościoła częstochowskiego o mediach.

Rozdział trzeci recenzowanej dysertacji stanowi nowatorskie opracowanie problemu ewangelizacji realizowanej poprzez media w archidiecezji częstochowskiej. Niejako pośrednią wartością dodaną zasadniczego toku ocenianego opracowania jest zarys genezy i historii poszczególnych mediów archidiecezji częstochowskiej. Doktorant ciekawie przedstawił najpierw jej prasę drukowaną, a więc - mającą zasięg ogólnopolski - „Niedzielę”, przeznaczoną dla dzieci „Tęczę”, dwumiesięczniki: „Jasna Góra” i „Życie Ewangelią”, kwartalnik „Apostoł Miłosierdzia Bożego”, rocznik „Horyzonty Misyjne”, miesięcznik „Magazyn Rodzina”; osobno omówił gazetki parafialne ze wszystkich regionów badanej archidiecezji (czyli częstochowskiego, radomszczańskiego, wieluńskiego i zawierciańskiego). W drugim podrozdziale opisał działające w archidiecezji częstochowskiej katolickie wydawnictwa książkowe:

„Regina Poloniae”, Edycja św. Pawła, „Pomoc”, „Paulinianum”. W podrozdziale trzecim przedstawił katolickie rozgłośnie radiowe oraz studia multimedialne funkcjonujące w archidiecezji częstochowskiej: Radio „Fiat” i Radio Jasna Góra oraz studia: „Niedziela FM”, „Niedziela TV”. Po przypomnieniu definicji nowych mediów zaprezentował strony internetowe uruchomione w archidiecezji częstochowskiej: portal archidiecezjalny (archiczest.pl), strony internetowe instytucji archidiecezjalnych oraz wspólnot, grup formacyjnych i projektów ewangelizacyjnych, a także portale tradycyjnych mediów katolickich (m. in. tygodnika „Niedziela” i Radia „Fiat”). W kolejnym podrozdziale omówił profile instytucji archidiecezji częstochowskiej, jej mediów i parafii w tzw. nowych mediach, a mianowicie na Facebooku, Instagramie, Twitterze, YouTube’ie. Na podstawie przeprowadzonych autorskich badań ks. K. Gryz przedstawił interesujące wnioski dotyczące aktywności parafii archidiecezji częstochowskiej na Facebooku oraz zawartości treści ewangelizacyjnych w publikowanych tam komunikatach. Osobno omówił profile wspólnot oraz dzieł ewangelizacyjnych, np. Ruchu Światło-Życie i KSM-u, a także profile kapłanów obecnych na Facebooku oraz osób i instytucji archidiecezji częstochowskiej związanych z aktywnością medialną, a więc rzecznika prasowego, kurialnego referatu medialnego, jasnogórskiego biura prasowego, Fundacji „Instytut Mediów”, Fundacji „Niedziela”.

Po przedstawieniu realizacji ewangelizowania poprzez media w archidiecezji częstochowskiej Doktorant w ostatnim, czwartym rozdziale ocenianej pracy dokonał krytycznej analizy owej medialnej aktywności Kościoła częstochowskiego oraz ukazał jej perspektywy. Jako kryterium oceny dotychczasowego zaangażowania medialnego podmiotów katolickich archidiecezji częstochowskiej przyjął wskazania zawarte w dokumentach jej władzy duchownej dotyczących posługiwania się środkami społecznego przekazu w realizacji zbawczej misji. Omówił więc nauczanie kolejnych biskupów częstochowskich na temat środków społecznego przekazu oraz przedstawił rozmaite formy aktywności jej instytucji medialnych w aspekcie zadań ewangelizacyjnych. Oceniając ich działalność podkreślił dbałość o profesjonalizm, unowocześnienie form i urządzeń technicznych, elastyczne włączenie się w proces konwergencji, a także dbałość o wykorzystywanie najnowszych mediów, tj. społecznościowych w dziele ewangelizacji. Ukazał również bogactwo

podejmowanych tematów w kontekście zadań katechetycznych i formacyjnych. Zawarta w osobnym podrozdziale ocena działalności ewangelizacyjnej mediów katolickich funkcjonujących w archidiecezji częstochowskiej, postrzegana poprzez pryzmat nauczania papieży i biskupów o środkach społecznego przekazu, wykazała dobitnie zgodność programową mediów Kościoła częstochowskiego z wyzwaniem współczesności oraz aktualnymi postulatami ewangelizacyjnymi. Przejawem samodzielności intelektualnej Autora ocenianej rozprawy jest sformułowana przezeń perspektywa rozwoju ewangelizacji medialnej w archidiecezji częstochowskiej. Ks. K. Gryz postuluje kontynuowanie, utrzymanie i rozwijanie dotychczas istniejących częstochowskich katolickich instytucji medialnych oraz podejmowanie przez nie wspólnych inicjatyw, będących świadectwem jedności celów. Silnie akcentuje potrzebę jeszcze szerszego i głębszego zaangażowania Kościoła częstochowskiego w cyberprzestrzeni. Słusznie sugeruje utworzenie aplikacji mobilnych powiązanych z portalami mediów katolickich (na wzór katowickiego „ Gościa Niedzielnego”). Trafnie wnioskuje o tworzenie podcastów przez studio „Niedziela FM”. Wskazuje na konieczność uatrakcyjnienia programów rozgłośni katolickich, zarówno poprzez aplikacje mobilne, jak i transmisje video oraz interaktywność. Zgodnie ze współczesnym modelem kultury, preferującym rozrywkową funkcję mediów, Doktorant śmiało przedstawia propozycje urozmaicenia programów o przekazy lżejszego kalibru, np. pokazujące redakcje „od kuchni” albo „na wesoło” (s. 300). Zauważa, że Radio „Fiat” rzadko wykorzystuje swoje konto na Instagramie, wydawnictwo „ Regina Poloniae” przeżywa kryzys, a konto archidiecezji na Twitterze nie jest prowadzone regularnie. Proponuje utworzenie kanału archidiecezji częstochowskiej na YouTube’ie (na wzór archidiecezji łódzkiej) oraz koordynację aktywności medialnej przez kurialne biuro prasowe i referat medialny. Odważnie i optymistycznie postuluje prowadzenie przez te instytucje edukacji medialnej wśród kapłanów i świeckich, a także zorganizowanie specjalnego ośrodka ewangelizacji medialnej oraz utworzenie - w formie fanpage’a - na Facebooku, Instagramie i Twitterze profili metropolity częstochowskiego. Ciekawym pomysłem ks. K. Gryza jest propozycja organizowania tzw. dni otwartych katolickich redakcji częstochowskich jako jednej z form dnia środków społecznego przekazu. Kolejny postulat dotyczy

utworzenia archidiecezjalnej aplikacji mobilnej oraz realizacji specyficznej formacji medialnej księży i kleryków oraz osób konsekrowanych.

Recenzowana dysertacja zawierająca dzieje i ewolucję katolickich instytucji medialnych archidiecezji częstochowskiej stanowi cenne uzupełnienie zarówno współczesnej historii mediów w Polsce, jak i szczególnie najnowszych dziejów polskich mediów katolickich. Pod tym względem może być niejako modelowym studium stanowiącym przykład do naśladowania przez następnych badaczy analogicznych zagadnień. Istotną zaletą i wartością pracy ks. Krzysztofa Gryza jest przedstawienie nauczania Episkopatu Polski oraz biskupów częstochowskich na temat środków społecznego przekazu. Ważnym przymiotem ocenianej rozprawy są sformułowane przez jej Autora postulaty dotyczące lepszego wykorzystywania mediów Kościoła częstochowskiego w misji ewangelizacyjnej, świadczące o samodzielności myślenia, odwadze, a przede wszystkim o naukowej, krytycznej analizie badanych kwestii.

4. Uwagi krytyczne

Najważniejsza merytoryczna uwaga krytyczna dotycząca ocenianej dysertacji odnosi się do zbyt krótkiego, niepełnego opisu wykorzystanych metod badawczych. Autor, jak się wolno domyślać, posłużył się bowiem metodami nie tylko wyliczonymi na s. 16, ale również metodą teologiczno-medialną oraz teologiczną (w odniesieniu do analizy dokumentów kościelnych). Na podkreślenie zasługuje jednak utworzenie autorskiego materiału badawczego.

Kolejne uwagi mają charakter formalny i nie wpływają na końcową, pozytywną ocenę recenzowanej rozprawy.

Do błędów formalnych należy zaliczyć niewyróżnianie kursywą niektórych tytułów monografii i artykułów wskazywanych w przypisach (np. s. 9, przyp. 21; s. 53, przyp. 204); niektóre tytuły zostały wyróżnione cudzysłowem, a nie kursywą (s. 50, 201), a niektóre – w bibliografii – w ogóle wyróżnione nie zostały (s. 318).

Uchybieniem lingwistycznym jest błędne zastosowanie skrótu St. (s. 52) jako monogramu imienia Stefan (powinno być S.); zła odmiana nazwiska (s.53, przyp. 204 – jest: Leweka, powinno być: Lewka).

Sformułowanie „od zawsze” (s. 17) razi w tekście naukowym; jest bowiem nieprecyzyjne, potoczne, szczególnie w zdaniu o zainteresowaniu Kościoła mediami.

Słowo „ważność” (s. 247) chyba lepiej zastąpić słowem „znaczenie”; analogicznie „ilość” (s. 14) – „liczbą”. Podobnie „w wypadku” (s. 296) należy zastąpić sformułowaniem „ w przypadku”, sformułowanie „ posiadał doświadczenie” (s. 86) zamienić na „miał doświadczenie”.

Zwrot „miało to miejsce w czasie pandemii” (s. 256) oraz „ miał miejsce... w XX i XXI wieku” (s. 313) stanowi błąd: określenie „mieć miejsce” odnosi się bowiem do przestrzeni, a jest mylnie (i powszechnie) odnoszone do kategorii chronologicznej.

Niekonsekwentna jest pisownia Radia Fiat (s. 300); raz „Fiat” w cudzysłowie, innym razem – bez cudzysłowu; należy to ujednolicić, tak jak i pisownię „ Horyzontów Misyjnych/misyjnych” (s. 198).

Skoro Internet pisany jest z wielkiej litery, tak i Sieć - by odróżnić od rybackiej i pajęczej (s. 178) – powinna być pisana z wielkiej litery.

Używanie czasu przyszłego („P. Goliszek doda” - s. 148, przyp. 194) wobec konsekwentnie stosowanego w pracach naukowych czasu przeszłego nie wydaje się najtrafniejszą konstrukcją.

Do problemów o charakterze ważniejszym, bo merytorycznym należy zaliczyć tę część rozdziału pierwszego, która dotyczy nauczania Kościoła o mediach. Jak już wcześniej zaznaczono, jest to zagadnienie znane i opisane. Pominięcie jednak - wobec przyjętej koncepcji – nauczania kolejnych papieży zawartego w kolejnych orędziach ogłaszanych na Światowe Dni Komunikacji Społecznej stanowi swoistą niekonsekwencję metodologiczną.

Twierdzenie, że „za pierwsze oficjalne wypowiedzi Kościoła na temat mediów należy uznać wypowiedzi Grzegorza XVI” (s. 17) jest dość ryzykowne. Czy bowiem papieska konstytucja nakładająca na biskupów obowiązek kontrolowania wszelkich druków (Innocenty VIII) oraz dotycząca Kongregacji Indeksu (Sykstus V) nie stanowią takich wypowiedzi? Może warto sprecyzować krytykowane zdanie tylko poprzez dodanie przymiotnika „współczesne” poprzedzającego owe „oficjalne wypowiedzi Kościoła”.

Szkoda, że Autor nie podjął próby wyjaśnienia dlaczego polscy biskupi nie ogłosili dokumentu o mediach w 1983 r. (s. 60/61) oraz w 1987 r. (s. 63) i dlaczego od 1995 r. (s. 69) nie ogłaszają – jako Episkopat - żadnego listu/komunikatu/słowa na ten dzień, przez co utwierdzają mylną postawę niedowartościowywania mediów, niedoceniaania ich roli kulturowej, cywilizacyjnej i ewangelizacyjnej.

Doktorant zgodnie z nauką Kościoła potraktował Internet jako nowe medium. Szkoda, że nie pogłębił jego rozumienia zgodnie z ustaleniami medioznawców, definiujących Sieć raczej jako środowisko medialne (zob. A. Adamski, *Media w analogowym i cyfrowym świecie*, Warszawa 2012).

Cenny katalog prasy parafialnej archidiecezji częstochowskiej nie został rozszerzony o choćby krótką charakterystykę treści/zawartości publikowanych materiałów.

Niedosyt budzi pominięcie postulatu ewangelizacji świata mediów w praktyce mediów Kościoła częstochowskiego.

Dość optymistyczna wizja funkcjonowania współczesnych mediów katolickich archidiecezji częstochowskiej powinna zostać skonfrontowana z danymi statystycznymi dotyczącymi wysokości nakładów w porównaniu do realnych wyników sprzedaży oraz wyników słuchalności rozgłośni radiowych i liczby wyświetleń stron internetowych. Brak takich informacji zubaża ocenianą pracę.

Wymienione wyżej niedociągnięcia formalne i merytoryczne nie przesłaniają generalnej pozytywnej oceny recenzowanej dysertacji. Jej Autor okazał się uczonym rzetelnym, sumiennym, obiektywnym, twórczym, pomysłowym, samodzielnym,

myślącym krytycznie, nie bojącym się formułowania śmiałych wniosków. Zakładane cele badawcze sumiennie zrealizował.

5. Podsumowanie i wnioski

Stwierdzam, że przedstawiona do oceny dysertacja ks. mgr. Krzysztofa Gryza spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim. Wnioskuje więc do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie ks. mgr. Krzysztofa Gryza do następnych etapów przewodu doktorskiego. Podczas publicznej obrony przedstawionej dysertacji oczekuję odpowiedzi na paradoksalne pytanie o to, dlaczego – skoro jest tak dobrze, to jednak jest źle, tzn. dlaczego media katolickie Kościoła częstochowskiego, a więc funkcjonujące w kraju o ponad tysiącletniej tradycji chrześcijańskiej, są tak mało popularne? Gdzie tkwi przyczyna ich niszowej pozycji?

DYREKTOR
INSTYTUTU EDUKACJI MEDIALNEJ
I DZIENNIKARSKA UKSW
Grzegorz Łęcicki
prof. UKSW dr hab. Grzegorz Łęcicki

Warszawa, 5 VI 2023 r.